GHALIEX IL-KALVARJU JGHIDULU MUNTANJA

Kull min imur iżur lil Ġerusalem, jibqa' mistagħġeb meta jsib li l-Kalvarju, fejn sallbu lil Ġesù ma hux muntanja; għax muntanja tkun għolja ħafna, imma l-Kalvarju ma hux għoli ħlief xi ħmistaxer xiber, mill-art. La darba huwa hekk baxx, għaliex nisimgħuhom jgħidu li hu muntanja? Muntanja ma tkunx għolja ħmistaxer xiber, imma mijiet jew eluf ta' xbar!

Jekk niftħu l-Evanġelju, li hu l-ewwel ktieb li jsemmi l-Kalvarju, ma nsibux imsemmi muntanja; insibu miktub: "... u ġew f'*imkien* jgħidulu Golgota, jiġifieri l-*imkien* tal-qorriegħa, u hemm sallbuh" (Matt. XXVI, 33; Mark, XV, 22; Ġwann, XIX, 17, 41). Billi l-isem *Golgota* bil-Grieg miktub *Kranion*, li tfisser *ras ta' mewt*, hi ħaġa li tiġi minnha li dak li jkun jaħseb f'xi blata ftit għolja u mdawwra, biex tkun tixbah lill-għadma tal-qargħa tar-ras. U għandu jkun

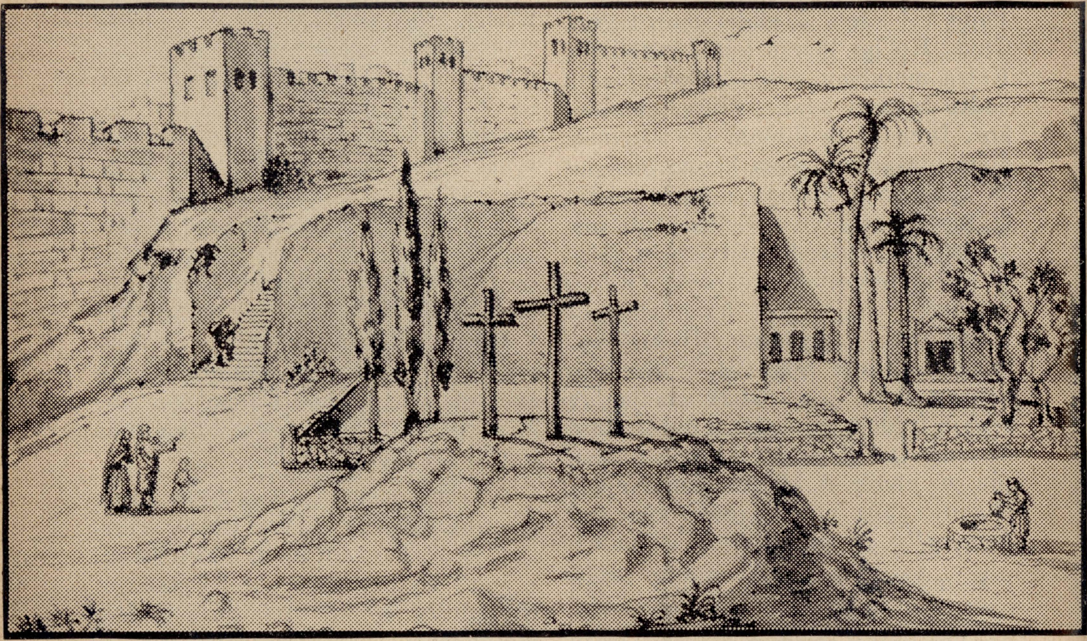

Dehra tal-Kalvarju kif kien fi żmien Kristu, kif kien jarah min iħares minn fuq is-sur li jidher fl-istampa l-oħra. Jidhru wkoll il-qabar ta' Ġużeppi t'Arimatija (bi tliet bibien, fir-rokna) u l-ġnien tiegħu, bis-siġar. Il-qabar bil-bieb wiesa', bejn is-siġar, hu dak li difen fih lil Ġesù. Il-Qabar ta' Kristu, u biċċa mill-qabar ta' Ġużeppi, u l-bir, li jidhru fl-istampa, għadhom jinsabu ġewwa l-Bażilka.

li l-imkien tal-Kalvarju, fil-qedem xi ħaġa hekk kien jixbah, għax in-nies ta' Ġerusalem għadhom sal-lum, innaħa ta' fejn hemm il-Kalvarju jgħidulha: *Er-Ras* (ara Père Vincent O.P., fil-ktieb tiegħu: "L'authenticitè des Lieux Saints", faċċata 58).

Kif jgħidu kittieba ta' madwar żmien Kristu (ara Ċiċerun: "In Verrem" V, 66; u Taċtu: "Annales", XV, 44), ir-Rumani kienu mdorrijin jagħżlu għat-tislib tal-ħatja x'imkien fejn jidher ħafna, biex b'hekk ibeżżgħu lin-nies u jbiegħduhom minn egħmil il-ħtija. F'Ruma nfisha, il-qtil tal-ħatja kien isir barra mill-bieb tal-belt li jgħidulu *Porta Esquilina* (ara Ricciotti: "Vita di Gesù Cristo", faċċata 729). U kif jurina l-Evanġelju, il-għażla tal-imkien għat-tislib ta' Ġesù u l-ħallelin, saret kif kienet titlob id-drawwa Rumana, għax l-imkien tal-Golgota kien kif toħroġ minn wieħed mill-bibien ta' Ġerusalem (ara Mark, XV, 21; Ġwann, XIX, 20, u l-Ittra ta' san Pawl lil Għebranîn, XIII, 12). U ara kemm ma kienx għoli l-imkien li salbu fih lil Ġesù, li waqt li hu kien imsallab, in-nies, mit-triq, setgħu jaraw u jaqraw sewwa l-kitba li kienet fuq ir-ras tas-salib: u l-Qassisin u l-Kittieba bdew jgħajjru lil Ġesù biex jismagħhom waqt l-agonija. (Mark, XV, 29, 32). Għal

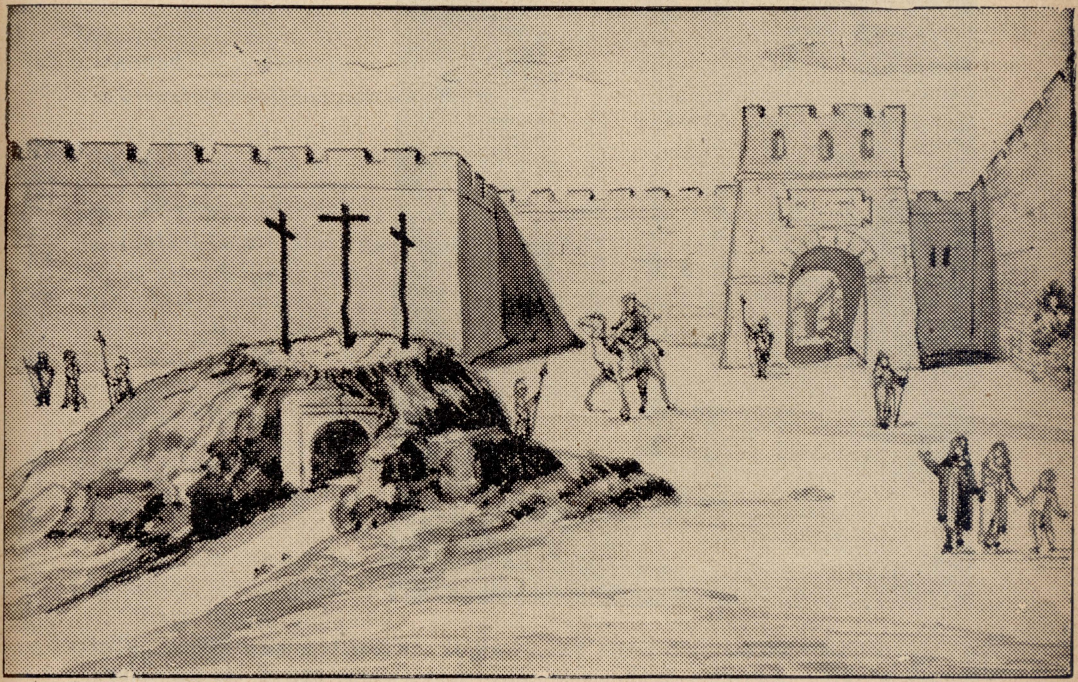

Il-Kalvarju kif kien fi żmien Kristu, kif kien jarah min iħares minn fuq il-blat il-maqtugħ li jidher fl-istampa l-oħra. Jidher is-sur u l-bieb tal-belt. Il-bieb baqa' fdal tiegħu fid-Dejr tar-Russi, u s-sur insab is-sies tiegħu taħt l-art fl-1869, meta kienet tinbena l-knisja tas-Salvatur tal-Protestanti Ġermaniżi.

hekk jiftiehem sewwa li l-Kalvarju ma kienx muntanja, imma tumbata mdaqqsa tal-blat, ftit xbar ogħla mill-art, quddiem il-bieb tal-belt.

Kif jgħid Ewsebju ta' Kajsarija (ara Mignè: *Patrologia Graeca*", 20, 1085) meta l-Imperatur Hadrijânu raġa' bena Ġerusalem (għax Titu bin Vespasjanu kien ġarrafha kollha fis-sena 70), il-Kalvarju mal-qabar ta' Kristu, radmu, u fuqu għamel setaħ tat-torba u fih ħawwel is-siġar u ħatru għal qima tal-allât. Issa, Hadrijânu ma jistax ikun li radam muntanja, u anqas ma jista' jkun li muntanja tkun ġewwa rokna ta' sur, ħada bieb ta' belt. Il-Kalvarju dam mirdum hekk qisu mitejn sena, sa kemm marret Ġerusalem santa Liena u qabbdet lil ħaddiema jerġgħu jikxfu lilu u l-qabar ta' Kristu wkoll.

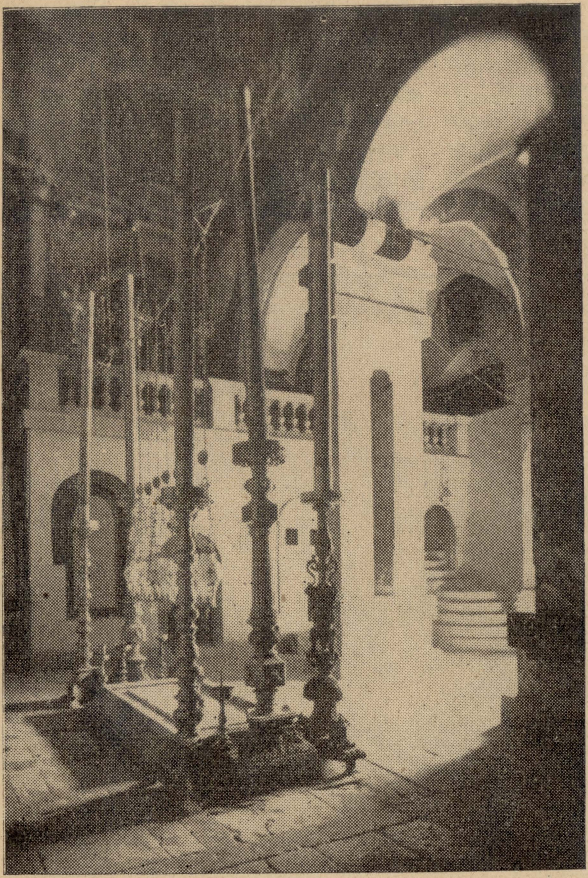

Ġerusalem — kemm hu għoli l-Kalvarju. Il-quċċata tal-Blata tal-Kalvarju qegħda livell mal-balavostri li jidhru f'din l-istampa, wara l-kandlieri l-kbar.

Għal ħabta tas-sena 390, jiġifieri ftit snin wara żmien santa Liena, waħda mara tajba jismha Eġerja, marret iżżur lil Ġerusalem, u kitbet kif kienu jsiru l-ħfieli, jew *ċerimonji*, fil-Bażilka l-ġdida. Din ma ssemmix il-Kalvarju b'ismu, imma ssemmi

biss, *ante crucem*, u *post crucem* jiġifieri: *quddiem is-salib*, u *wara s-salib*, għax fuq it-tumbata tal-Kalvarju, fil-beraħ, fil-bitħa li kien hemm fil-ġenb tal-Bażilka, kienu waqqfu salib kbir, miksi bil-fidda. U muntanja ma tistax tkun ġewwa bitħa ta' knisja, hux ta' bilħaqq? Wieħed żawwâr minn Bordeaux li mar ijżur lil Ġerusalem fis-sena 333, lil Kalvarju jsemmih *monticulus*, jiġifieri *tumbata*. Żawwâr ieħor, jismu Ewkerju, għal ħabta tas-sena 440, lil Kalvarju jsemmih *rupis*, jiġifieri *blata*.

L-ewwel darba li l-Kalvarju jissemma *mons*, jiġifieri *muntanja*, hi fi ktieb miktub qrib is-sena 530, jiġifieri fis-seklu sitta, ktieb li jgħidulu l-*Brevjaru ta' Ġerusalem*. Imma ftit wara dal-ktieb jgħid ukoll li l-Kalvarju kien imdawwar b'xatba tal-fidda; jiġifieri: għad li l-ktieb ijsemmi lil Kalvarju *muntanja*, ma kienx muntanja, għax li ddawwar muntanja b'xatba tal-fidda hi ħaġa li ma tistax tkun, kif jista' jifhem kull ħadd. Imbagħad Teodosju lil Kalvarju jsemmih *muntanja* ħames darbiet wara xulxin. Mela l-Kalvarju beda jissemma *muntanja* fis-seklu sitta.

Imma la darba l-Kalvarju ma hux ħlief blata mdaqqsa, kif inhi li fis-seklu sitta bdew jgħidulu *muntanja*, waqt li kienu jafu li ma hux?

Bħal ma għadna kif rajna, l-ewwel darba li jinsab miktub l-isem tal-Kalvarju *muntanja*, kien fis-sena 530, f'kitba li min kitibha kien jaf lil Ġerusalem, u għal hekk kien jaf sewwa li l-Kalvarju ma kienx muntanja. Il-għaliex semmewh hekk, waqt li kienu jafu li ma hux hekk, donnu jidher malajr għax iż-żewġ dokumenti jgħidu wkoll li l-Kalvarju kien *Mons Domini*, jiġifieri *l-Muntanja t'Alla*, li tissemma fil-Kotba Mqaddsa, li fuqha Abraham tala' biex jidboħ lil ibnu Isħak. Li l-isem ta' muntanja lil Kalvarju kien mogħti b'tixbiħa, jidher ċar, għax li muntanja tkun f'nofs ta' belt, ġewwa bitħa ta' knisja, u mdawwra b'xatba tal-fidda, hi ħaġa li ma tistax tkun.

Mela, donnu jidher li mit-tixbiħa ta' Abraham mal-Missier Etern, li dak tal-ewwel debaħ bix-xewqa lil ibnu Isħâk fuq il-Muntanja Mqaddsa għal ġih t'Alla u l-ieħor ħalla li jindebaħ Ibnu, Ġesù, għas-saħħa ta' Wlied Adam, tnisslet ukoll it-tixbiħa tal-Kalvarju mal-Muntanja Mqaddsa; u bil-ftit il-ftit, tul ħames mitt sena, il-Kalvarju, muntanja tat-tixbiħa, ittieħed bħala muntanja ta' bil-ħaqq.

P. ANT. OLIVAN, O.F.M.

IT-TISLIMA TAL-ARTAL.

Il-Qassis Sirjan jew Maroni, wara li jqaddes, qabel ma jinżel minn fuq l-artal, isellimlu b'dan il-kliem sabiħ:—

"Ibqa' hawn bis-sliema, ja Artal imqaddes tal-Mulej. Ma nafx jekk għadx narġa' niġi fuqek. Ibqa' hawn bis sliema, ja Artal qaddis, Artal tal-maħfra. Il-Ġisem u d-Demm li ħadt minn fuqek, ikun għal maħfra ta' dnubieti u għal ħelsien tiegħi, meta nidher quddiem il-Maqgħad tal-Ħaqq tal-Mulej, Alla l-Ħaj, għal dejjem. Ibqa' hawn bis-sliema, artal Imqaddes, Mejda tal-Ħajja, u itlob għalija quddiem il-Mulej Ġesù Kristu, biex jien dejjem inżommu f'moħħi u fi ħsiebi, issa u għal dejjem ta' dejjem. Amen.